

อภิชาติ ไจอารีย์ 2555: การพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชน
อย่างยั่งยืน: กรณีศึกษาชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี ปรินญาปริญญาคุณวุฒิบัณฑิต (การพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์และชุมชน) สาขาวิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน ภาควิชาการพัฒนา
ทรัพยากรมนุษย์และชุมชน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รองศาสตราจารย์ผ่องพรรณ
ตรียมงคลกุล, Ph.D. 517 หน้า

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อค้นหารูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการป่าชุมชนอย่างยั่งยืน
ที่สอดคล้องกับปัจจัยสนับสนุนความสำเร็จ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การวิเคราะห์
ศักยภาพของชุมชนในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม 2) การประเมินสถานภาพระบบนิเวศป่าชุมชน และศึกษาลักษณะการ
พึ่งพิงด้านการใช้ประโยชน์ทรัพยากรจากป่าชุมชน และ 3) การศึกษาผลของการขับเคลื่อนการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วม
พื้นที่ศึกษาคือ ชุมชนบ้านพุเตย จังหวัดกาญจนบุรี โดยมีผู้เข้าร่วมในการศึกษาประกอบด้วย ภาวศึกษาในชุมชน ได้แก่ สมาชิก
ชุมชนจำนวน 180 คน และภาคีภายนอกชุมชน ได้แก่ ตัวแทนจากภาคส่วนต่างๆ ของสังคมจำนวน 45 คน ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บ
และวิเคราะห์ข้อมูลแบบผสมทั้งเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ อีกทั้งมีการสะท้อนประสบการณ์การเรียนรู้ผ่านเวทีชุมชน

ผลการศึกษา พบว่า ชุมชนบ้านพุเตยมีศักยภาพในการจัดการป่าชุมชนแบบมีส่วนร่วมใน 6 ด้าน คือ 1) ด้านความ
อุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรท้องถิ่น 2) ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น 3) ด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประเพณีชุมชน 4) ด้านการ
รวมกลุ่ม 5) ด้านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ และ 6) ด้านศักยภาพของผู้นำ ป่าชุมชนบ้านพุเตยมีความหลากหลายของพรรณไม้
สูง การกระจายของพรรณไม้อยู่ในสถานะที่ค่อนข้างมีเสถียรภาพ ชุมชนมีการใช้ประโยชน์จากป่าชุมชนทุกครัวเรือนอย่าง
หลากหลายโดยใช้พืชสมุนไพรมากที่สุด นอกจากนี้ยังมีการใช้ประโยชน์ทางอ้อมที่เชื่อมโยงไปสู่วิถีชีวิต เศรษฐกิจและสังคม
ของชุมชนอย่างชัดเจน การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานการจัดการป่าชุมชน ทำให้คนในชุมชนทุกระดับมี
ความรู้ ความเข้าใจและเห็นคุณค่าของการอนุรักษ์ป่าชุมชนมากขึ้น เนื่องจากการสร้างกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ชาวบ้าน
ค้นหาปัญหาจากการจัดการ ป่าชุมชน นำไปสู่การวางแผนและแก้ไขปัญหอย่างเป็นระบบเป็นการจัดการป่าชุมชนที่เหมาะสม
ซึ่งผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นกับวิธีการใหม่จากการหนุนเสริมของภาคีการพัฒนาเกิดการสืบสาน
งานสู่เยาวชน นอกจากนี้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมยังได้ช่วยสร้างนักวิจัยชุมชน

จากการถอดประสบการณ์ร่วมกับชุมชน ทำให้ได้ตัวอย่างรูปแบบการมีส่วนร่วมแบบพหุภาคีเพื่อการจัดการ
ป่าชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งประกอบด้วย 3 ขั้นตอนหลักคือ 1) การพัฒนาศักยภาพคนและชุมชน 2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของ
ศักยภาพชุมชน และ 3) การพัฒนาสู่ความยั่งยืน โดยชุมชนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการขับเคลื่อนงาน ด้วยศักยภาพและ
ความพร้อมของชุมชน สำหรับผู้มีส่วนร่วมภายนอกชุมชน มีบทบาทหลักในการสนับสนุนเชิงวิชาการ งบประมาณ และ
นโยบายภายใต้หลักการทำงาน คือ การเคารพคนและชุมชน และ ชุมชนเป็นเจ้าของป่า ปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อความสำเร็จ และ
ความยั่งยืน ได้แก่ ศักยภาพและบทบาทผู้นำความเข้มแข็งของชุมชน คุณลักษณะสมาชิกชุมชน การสนับสนุนและการยอมรับ
จากหน่วยงานภายนอก รูปแบบที่ค้นพบจากกรณีศึกษานี้สามารถนำไปปรับใช้ในชุมชนภูมิภาคตะวันตกที่มีบริบท
ใกล้เคียงกันและเป็นชุมชนที่อยู่ในแหล่งการพัฒนาซึ่งจะได้รับผลกระทบจากภายนอกได้เร็ว ทั้งนี้ การปรับใช้ควรคำนึงถึง
ปัจจัยอื่นดังกล่าวแล้ว